

جایگاه درس انشا در مدارس

محمدتقی میکائیلی

انشاء فرزند اندیشه است، فعالیت ذهنی بسیار پیچیده‌ای است که به مراتب از خواندن دشوارتر است. نوشتن در گرو خلاقیت ذهنی و مستلزم تخیل و تفکر و رشد و فهم آدمی است.

درس انشاء یکی از مواد مرتبط با ذهنیت اخلاقیات ذهنی، تصویرسازی و صحنه‌آفرینی است. اهمیت آن در برنامه‌های درسی دوره‌های مختلف به قدری است که می‌توان آن را زمینه‌ساز یادگیری خلاق عادت به تفکر، تأمل و تدبر دانست. به ویژه آنکه بیشتر پژوهش‌ها ارتباط میان درس انشاء و عادت مطالعه را مورد تأیید قرار داده‌اند.

قابلیت و توانایی اندیشیدن یکی از نعمت‌های بزرگی است که خالق هستی در وجود انسان به ودیعت نهاده و بیان اندیشه را مکتوب کردن، یکی از ابداعات بشر در طول تاریخ بوده است.

پایه و اساس هر نوشته‌ای حروف و جملاتی است که در مدارس آموزش داده می‌شود. درس انشاء یکی از مفیدترین ابزارهای آموزش نوشتن است.

انشاء از نظر کاربردی در زندگی دانش‌آموزان نقش بسزایی دارد، زیرا بخش بزرگی از ارتباطات در محیط مدرسه و خارج از آن از طریق نوشتن فراهم می‌شود.

دانش‌آموزان به وسیله انشاء می‌توانند با ترکیب کردن آموخته‌های خود اثری نو به وجود آورند و از آن لذت ببرند. ساعات انشاء باید برای معلمان و دانش‌آموزان خوشایند و دلپذیر باشد.

دانش‌آموزان با میل و اشتیاق به نوشته‌های یکدیگر گوش کنند، و از طریق آن به افزایش معلومات و اطلاعات خود بپردازند، به کمک معلم کلاس، نقاط قوت و ضعف انشاءهای خود را بشناسند و در جهت اصلاح و رفع اشکالات آن کوشش کنند.

اما متأسفانه وقتی متن مقاله‌های کارشناسان تعلیم و تربیت را می‌خوانیم و نتایج تحقیقات مربوط به درس انشاء را بررسی می‌کنیم، اکثر دلالت بر وجود مشکل در این ماده درسی و ناشناخته ماندن جایگاه آن در نظام تعلیم و تربیت کشورمان دارد. باتوجه به اینکه نگارنده در مدت چندین سالی که در دوره‌های ابتدایی و راهنمایی، تدریس دروس ادبیات و انشاء فارسی را برعهده داشته، مشاهده کرده است که دانش‌آموزان در درس انشاء مشکلاتی داشتند.

علاوه بر این، فارغ‌التحصیلان دبیرستان‌ها در نوشتن یک عبارت ساده، متن کوتاه، نامه‌های اداری و شخصی حتی در مکالمه ضعف‌هایی دارند و با هزاران تأسف حتی تحصیل کرده‌های مقاطع بالاتر نیز در نوشتن یک عبارت ساده، متن ساده، یک تقاضا و عریضه هم از نظر نگارش دستوری و هم از نظر املائی مشکل دارند.

انشاء در لغت شروع کردن و بوجود آوردن، آغاز کردن، آفریدن، پدیدآوردن و از خود چیزی گفتن را گویند، و در اصطلاح علمی است که بدان علم راه دریافت معانی با الفاظ و عبارات پسندیده و دلپذیر چنانکه گوارای طبیعت و نزدیک به فهم خواننده و روشن‌کننده

مقصود نویسنده باشد، شناخته شود و این فن دبیری است و دبیر ناچار به فراگرفتن بسی از دانش‌ها نیازمند است و باید که در کار دبیری از فنون گوناگون استفاده کند و یاری جوید.

چه دبیر سخن سنج همیشه در يك موضوع سخن نراند و بريك نفس (روش) چیز ننویسد، بلکه اختلاف سخن او به اندازه اختلاف مبحث‌ها و موضوع‌هایی است که وي را پیش آید و ناگزیر باید که از هرچیز بهره‌ای بسزا داشته باشد، تا بتواند در همه گونه سخن‌ها وارد شود و در هر باب سخنوری کند.

دانش‌آموزان به وسیله انشاء می‌توانند خلاقیت‌های درونی خویش را با هم ترکیب کنند و اثری جدید پدیدآورند و از آثار خود بهره جویند و از آن آثار خویش لذت ببرند.

انشاء می‌تواند به دانش‌آموزان نیروی ابتکار و ابداع بدهد. پس به وسیله انشاء دانش‌آموزان می‌توانند از استعدادهاي نهفته خویش اطلاع حاصل کنند و بتوانند استعدادهای بالقوه خویش را شکوفا کنند.

وقتی به نوشته‌های دانش‌آموزان توجه می‌کنیم معلوم می‌شود که آنان در نوشتن مشکل دارند و نمی‌توانند مکنونات قلبی خویش را آن طور که باید با قلم وصف کنند. در سایر دروس که وابسته به انشاء و هنر نویسندگی دانش‌آموزان است، شاید علل ضعف بر اثر مشکلات درس انشاء باشد و اگر از خود دانش‌آموزان علت پرسیده شود، چنین اظهار می‌دارند که بحث‌ها و فرمول‌هایی که در کلاس توسط معلم ارائه می‌شود را متوجه نمی‌شویم. وجود چنین مشکل دلالت بر مشکل اصلی و ضعف اساسی در ماده درسی انشاء دارد.

ماده درسی انشاء جز سطح ترکیب از حیطه یادگیری شناختی «بنیامین بلوم» است که با تفکر واگرا سروکار دارد. این سطح فراگیر را از اندیشه کلیشه‌ای و دوبعدی تفکر همگرا به سوی اندیشه‌ای گسترده و رهنمون می‌سازد و او را با جهان تخیل و تجسم و شیوه‌های تصویری، تشبیه و توصیف و تبیین، استعاره، کنایه، ایجاز، ایهام و ابهام آشنا می‌کند. چرا انشاء در جایگاه واقعی خود فرار نگرفته است؟ چرا عادت به مطالعه از سوی والدین و معلمان در میان کودکان و نوجوانان برانگیخته نمی‌شود؟ آیا موانع اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی سد راه این مسأله است؟ یا عادت‌ها و قراردادهای نادرست نظام آموزشی در بها ندادن به این مفهوم موجب بروز چنین پدیده‌ای شده است.

چرا این ماده درسی آن چنان که در خور آن است در مدارس جدي گرفته نمی‌شود؟ چرا بیشتر دانش‌آموزان حتی پس از فراغت از تحصیل نمی‌توانند يك عبارت ساده يك نامه و یا يك تقاضانامه‌ای را تنظیم کنند؟ و باز با تأسف حتی بعضی از افراد تحصیل‌کرده دانشگاهی نیز نمی‌توانند يك عبارت ساده و حتی يك اطلاعیه ساده را تنظیم کنند.

بارها مشاهده شده است که يك تحصیل‌کرده دانشگاهی وقتی می‌خواهد يك نامه و یا تقاضایی بنویسد، چندین بار نوشته و پاره کرده و مجدداً می‌نویسد که مسلماً خالی از اشکال نخواهد بود و در آخر شاید از نوشتن منصرف شده و آن را به عهده دیگران گذارد و ممکن است چنین اظهار کند که من حوصله‌اش را ندارم و یا ختم چندان خوب نیست. زمانی نه چندان دور وقتی کسی حتی با تحصیلات پایین می‌خواست در يك اداره یا مؤسسه‌ای استخدام شود، اگر تقاضایی با خط خوش و ربط دادن مناسب کلمات تنظیم می‌کرد، و چون بروکراسی به معنی امروزی وجود نداشت، معمولاً صاحب تقاضا را به اصطلاح تحویل می‌گرفتند و برای وي، ارزش خاصی قائل می‌شدند و اگر عریضه‌ای می‌نوشتند، صاحب عریضه و نویسنده را با احترام خاصی تحویل می‌گرفتند و خط و نگارش جایگاه ویژه‌ای داشت، اما امروزه شاید به علت وجود

ماشین تحریر یا رایانه و ماشین‌های تایپ دیگر خط و نگارش جایگاه واقعی خود را از دست داده است. مشاهدات بیانگر آن است که تا سال‌ها انشا دانش‌آموزان را والدین یا افراد دیگری می‌نویسند. کمتر کودک یا نوجوانی می‌توان یافت که خود انگیزه و توانایی نوشتن داشته باشد، در این صورت یا وجود چنین ماده‌ای در برنامه‌های تحصیلی زیادی است و یا جذابیت خلاقیتی که باید زمینه‌ساز درسی باشد، نادیده انگاشته می‌شود. چرا هنوز تعداد زیادی از دانش‌آموزان حتی در دوره‌های تحصیلی بالاتر به احتمال زیاد در جمله‌نویسی ناتوان هستند؟ از همه مهمتر اینکه به چه علت در نظام جدید آموزش متوسطه درسی مستقل به نام انشاء گنجانده نشده است؟

آیا صرفاً اختصاص دادن چهار یا پنج نمره از درس زبان فارسی (آیین نگارش) آن هم در حد بسیار ساده جبران این همه کمبود را خواهد کرد؟

با اینکه در تمامی مواد درسی و دوره‌های تحصیلی درس انشا کاربرد دارد، اما متأسفانه چندان جایگاهی برای خود پیدا نکرده است، به ویژه در نظام جدید آموزش متوسطه درس انشا به کلی از برنامه حذف شده است و تنها در درس آیین نگارش یا دستور زبان فارسی حدود پنج نمره و آن هم با عنوان نگارش در نظر گرفته شده است و می‌توان گفت که در این مورد نیز بیشتر دبیران مدارس سلیقه‌ای عمل می‌کنند.

با اینکه انشاء به معنی به وجود آوردن است و با خلاقیت ذهنی دانش‌آموزان ارتباط دارد، اما در عمل چندان توجهی به آن نشده است. و چون توجهی به آن از سوی مسئولان، دبیران و خود دانش‌آموزان نشده است، لذا خود دبیران و دانش‌آموزان نیز چندان نگرش مثبتی به آن ندارند و حذف آن در دوره متوسطه دلیل بر این مدعاست.

دانش‌آموزان حتی از نوشتن يك نامه معمولی و یا در تنظیم يك تقاضا عاجز هستند، این امر نشانگر ضعف در انشاء و یا آشنایی با دستور زبان فارسی است.

درک نکردن معنی و مفهوم لغات، ضعف پایه تحصیلی دانش‌آموز، مطالعه نکردن کتاب‌های غیردرسی، کم توجهی مسئولان، نبود کتاب درسی ویژه انشا و در بعضی از مدارس و مناطق کمبود کتاب‌های غیردرسی و بالابودن قیمت آن و ناتوانی عده‌ای از دانش‌آموزان در خرید کتاب‌ها از عمده مشکلات درس انشاء و علل ضعف دانش‌آموزان در این درس است. حتی راهنمایان تعلیماتی و مسئولان آموزشی در بازدیدهای خود از آموزشگاه‌ها کمتر به درس انشا توجه کرده‌اند. باتوجه به اظهارات دانش‌آموزان در بسیاری مدارس از ساعت انشا برای جبران سایر دروس استفاده می‌شود و این امر نشانگر اهمیت ندادن به آن است.

برخی از دانش‌آموزان اظهار می‌کنند که تاکنون مسابقه‌ای در رابطه با درس انشاء و یا مقاله‌نویسی برگزار نشده است. چنانچه چنین موردی صورت می‌گرفت، و دانش‌آموزان به چنین مسابقاتی تشویق می‌شدند، به مراتب در پیشرفت انشاء تأثیر مثبتی داشت.

پیشنهادها

* راهنمایان تعلیماتی و مسئولان آموزشی هنگام بازدید از مدارس از کلاس‌های انشا نیز دیداری داشته باشند و به کیفیت برنامه‌ها و پیشرفت انشاء توجه کنند.

- تدوین کتاب‌های مخصوص انشاء برای تدریس و اصلاح انشا
- ایجاد و تدوین درس مستقل انشا در سطح متوسطه که واقعا اساسی است، چرا که دانش‌آموزان با پایه‌های ضعیف به هرطریق ممکن خودشان را به دوره متوسطه می‌رسانند و از آن پس درس انشا را به بوته فراموشی می‌سپارند.
- ساعات درس انشا در برنامه هفتگی مدارس افزایش داده شود.
- مسئولان به کتابخانه‌های مدارس رسیدگی و درجهت تجهیز آنها تلاش کنند.
- دبیران ادبیات برای شرکت در دوره‌های کارآموزی و تقویت بنیه علمی در زمینه نگارش و دستور زبان فارس تشویق شوند.
- تشویق بیشتر و دادن اختیار به مدیران و دبیران تا در صورت احساس ضعف درس انشا کلاس تقویتی تشکیل بدهند.
- برگزاری مسابقات نوشتاری در مدارس و تشویق دانش‌آموزان برای شرکت در این مسابقات
- انجام تحقیقی در مورد انشا در مدارس ابتدایی چرا که ریشه ضعف در انشاء متوجه دوره ابتدایی است.

به نقل از روزنامه اطلاعات ۱۳۸۸/۵/۲۵